

Το ότι ο Ηρακλής ήταν ήρωας γνωστός στη μυκηναϊκή εποχή αποτελεί παγιωμένη αντίληψη. Τα ερωτήματα επικεντρώνονται στο πόσο πιο παλιά δημιουργήθηκε ο πρώτος πυρήνας του μύθου του (ή οι πρώτοι, αν ισχύει ότι ήταν περισσότεροι από ένας και ενσωματώθηκαν κάποια στιγμή σε έναν κεντρικό κορμό), καθώς είναι πια εξακριβωμένο ότι οι κάτοικοι του Ελλαδικού χώρου γνώριζαν και τιμούσαν, κατά την μυκηναϊκή εποχή, τους ίδιους θεούς που έμελλε να κατοικήσουν στον Όλυμπο. Ειπώθηκε ήδη ότι Δίας, Ήρα, Ποσειδώνας, Ερμής και Αθηνά αναφέρονται με τα ονόματά τους στις πινακίδες της Πύλου που έχουν αποκρυπτογραφηθεί. Με την κόρη του Δία, θεά του πολέμου, αντί για τον Άρη.

Το έπος που υμνεί τα κατορθώματα των Αχαιών (και όχι Δωριέων) επίσης καλά γνώριζε τον Ηρακλή. Η τελική διαμόρφωση του μύθου, τοποθετείται στον 8^ο με 7^ο π.Χ. αιώνα, χωρίς να είναι οριστική καθώς προσθήκες γίνονταν ως το τέλος του αρχαίου κόσμου (για παράδειγμα, τον 5

π.Χ. αιώνα, ο σύγχρονος του Σωκράτη [490 – 399], φημισμένος Πρόδικος επινόησε, όπως αναφέρει ο Ξενοφώντας [430 – 354] στα «Απομνημονεύματά» του, το επεισόδιο με τον Ηρακλή στο σταυροδρόμι της Αρετής και της Κακίας). Σήμερα, ο Ηρακλής αναγνωρίζεται ως πανελλήνιος ήρωας με περίπου πανευρωπαϊκή δράση.

Ο ιστοριοδίφης Τζορτζ Τόμσον, με τις κάπως ακραίες θέσεις, από το 1949 (στο βιβλίο του «Η αρχαία ελληνική κοινωνία και το προϊστορικό Αιγαίο»), είχε διατυπώσει την άποψη ότι ο Ηρακλής έρχεται από την Κρήτη ως σύντροφος της θεάς Δήμητρας, ενώ και άλλοι παλιότερα είπαν ότι η προέλευσή του είναι φοινικική και μάλιστα από τον ήρωα Μελκάρτ. Ο Τόμσον επιμένει ότι αρχικά ο Ηρακλής ήταν δεμένος με την Ήρα κι ας παραδίδει η μυθολογία το μίσος της θεάς για τον γιο της Αλκμήνης. Το όνομα, γράφει, δηλώνει «αυτός που τον φωνάζουν (καλείται) με το όνομα της Ήρας». Και παραθέτει μια σειρά από επιχειρήματα για τις παλιές καλές σχέσεις θεάς και ημίθεου:

Στη Σπάρτη, ο Ηρακλής ίδρυσε ναό στην Ήρα, επειδή η θεά τον βοήθησε να σκοτώσει τον Ιπποκόοντα και τους γιους του, όταν αποκατέστησε τον Τύνδαρο στον θρόνο του. Κι όταν η Ήρα πάλευε με τον γίγαντα Πορφυρίωνα, στην διάρκεια της Γιγαντομαχίας, ο Ηρακλής ήταν εκείνος που την απάλλαξε από τον αντίπαλό της, σκοτώνοντάς τον μ' ένα βέλος. Και η Ήρα ήταν εκείνη που τον υποδέχτηκε και στον κήπο των Εσπερίδων αλλά και στις Μυκήνες, όταν γύρισε εκεί με τα τρία χρυσά μήλα.

Συνεπικουρος της άποψης ότι αρχικά ο Ηρακλής ήταν δεμένος με την Ήρα, ήλθε ο Καρλ Κερένυι που ετυμολογούσε ότι το όνομα του ήρωα δηλώνει «Αυτός που δοξάζει (από το κλέος) την Ήρα». Ο Κερένυι παραθέτει και τη σωτηρία της Ήρας από τον Ηρακλή, όταν τις επιτέθηκαν με ανήθικους σκοπούς Σιληνοί. Δεν σώζονται γραπτά κείμενα γι' αυτή την ιστορία αλλά την γνωρίζουμε από την παράσταση στην μετόπη ενός ναού της Ήρας (όπου ο ήρωας κυνηγά τους Σιληνούς με το ξίφος) και από μια ζωγραφιά σε αττικό αγγείο (εκεί, τους κυνηγά με το ρόπαλο).

Όμως, από την αρχαιότητα, ο Διόδωρος ο Σικελιώτης (1^{ος} π.Χ. αιώνας) είχε υποστηρίξει ότι το όνομα Ηρακλής δόθηκε στον ημίθεο, όταν, μωρό ακόμα, έπνιξε τα φίδια που έστειλε η Ήρα να τον πνίξουν: Απέκτησε δόξα (κλέος) με αιτία την Ήρα. Η άποψη αυτή είναι σήμερα αποδεκτή καθώς ο Ηρακλής ανήκει στον μυθικό κύκλο που σχετίζεται με την θεά Ήρα. Υπάρχει πάντα και η άποψη ότι το πρώτο συνθετικό του ονόματός του είναι το «ήρα» με τη σημασία της λέξης ωφέλεια, οπότε το Ηρακλής σημαίνει αυτός που απέκτησε δόξα ωφελώντας τους άλλους. Στην περίπτωση αυτή, το όνομα του δόθηκε από το μαντείο των Δελφών, όταν προσέφυγε εκεί μετά τη μανία του που στοίχισε την ζωή της γυναίκας του και των παιδιών του (Απολλόδωρος, II 73).

Πάντως, από την αρχαιότητα ακόμα, πίστευαν πως οι ήρωες ήταν δύο: Ένας Κρητικός κι ένας Αργεΐος που γεννήθηκε στην Θήβα. Κι έπειτα ξεφύτρωσε και ο δωρικός, που όμως ταυτίζεται με τον Αργεΐο. Όσο ο Ηρακλής άλλαζε στρατόπεδο κι, από ήρωας των Αχαιών, γινόταν δωρικό πρότυπο, τόσο τροποποιούνταν και η μορφή του. Από σκληρός και αμείλικτος τιμωρός των αδίκων και προστάτης των αδυνάτων και των αδικημένων, μετατρέπονταν σε έναν καλοκάγαθο και καλόκαρδο γίγαντα, όχι και τόσο φημισμένο για το μυαλό του. Κι όσο αυτή η εικόνα παγιωνόταν, τόσο ανέβαινε η εκτίμηση στον αδιαμφισβήτητο ήρωα των Αχαιών, Θησέα. Με την πάροδο του χρόνου, ο Ηρακλής κατακυρώθηκε ως ήρωας των Δωριέων και ο Θησέας ως ήρωας των Αχαιών.

Ο Θησέας όμως είχε σπίτι. Στην Αθήνα. Ο Ηρακλής, αφότου ανδρώθηκε, δεν στέριωσε πουθενά. Συνεχώς γυρνούσε ανά την Ελλάδα αλλά και σε σημαντικό τμήμα της Ευρώπης κι έκανε κατορθώματα το ένα μετά το άλλο. Τον διεκδικούσαν η Θήβα όπου γεννήθηκε και η Αργολίδα από όπου κατάγονταν οι γονείς του. Τελικά, τον κέρδισε ολόκληρος ο ελληνικός κόσμος καθώς έγινε εθνικός ήρωας των Πανελλήνων. Αν και φέρεται ότι μετείχε στην Γίγαντομαχία που τοποθετείται σε ακαθόριστη πανάρχαια εποχή, «λογικά» πρέπει να γεννήθηκε δυο ή τρεις γενιές πριν από τον Τρωικό πόλεμο.

Η εδώ διάρθρωση των κειμένων για τον Ηρακλή ακολουθεί, όσο αυτό είναι δυνατό, την «χρονολογική» σειρά των γεγονότων. Όπου όμως χρειάζεται, ομαδοποιούνται οι

περιπέτειες του ήρωα ώστε να μη θυσιαστεί η σαφήνεια στον βωμό της χρονικής σειράς που κάποτε δεν είναι και απόλυτα διευκρινισμένη. Για παράδειγμα, ο Απολλώνιος ο Ρόδιος τοποθετεί την Αργοναυτική εκστρατεία μετά τον άθλο με τον Ερυμάνθιο κάπρο, ενώ ο Απολλόδωρος πολύ αργότερα, όταν ο Ηρακλής βρισκόταν στην υπηρεσία της Ομφάλης. Στις περιπτώσεις αυτές, οι περιπέτειες περιγράφονται εξελικτικά αλλά σημειώνεται η χρονική στιγμή της πραγμάτωσής τους.

(τελευταία επεξεργασία, 17 Ιουλίου 2021)